

de slopershamer vandaan gehaalde sjoel (zie april/mei-nummer Heemschut 1981, bladzij 86 en 87).

PAKHUIS

In Winterswijk is uiterlijk herstel niet voldoende om het gebouw de beoogde religieuze centrumfunctie te geven. Daar komt meer voor kijken. In de oorlog is het hele interieur weggebroken. De synagoge deed toen dienst als pakhuis en gymnastieklokaal. Het was de tijd dat tal van religieuze voorwerpen uit het gebouw verdwenen. Na de bevrijding werd het hoofdgebouw weer geschikt gemaakt voor de Joodse eredienst, maar slechts een klein deel is thans als zodanig in gebruik. De eindfase in de restauratie, die voor de deur staat, betreft dan ook het interieur.

De plannen zijn klaar en goedgekeurd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. De kosten zijn begroot op f 372.000,-. Het overgrote deel daarvan is inmiddels bijeengebracht of toegezegd door de drie overheden, de Stichting Oude Gelderse Kerken en Nederlands Israëlitische Gemeente.

ACTIE

In het financiële hoofdstuk ontbreekt nog f 80.000,- een bedrag dat inzet is van een actie die in zo breed mogelijke kring wordt gevoerd. Motto: 'Het behoud van de Winterswijkse synagoge...ook uw zorg!' De actie, die door Heemschut ten volle wordt onderschreven, wordt zowel plaatselijk als regionaal/landelijk gevoerd. Plaatselijk via een huis-aan-huis-collecte. Winterswijkse burgemeester Cor de Vries gaf daarvoor eind mei het startsein door aan het kloketouw van de 16de-eeuwse Jacobstoren te trekken, waarna dit 'luidend voorbeeld' in alle andere Winterswijkse kerken werd nagevolgd. Regionaal en landelijk wordt een brievenactie ge-

voerd, die bedrijven en instellingen tot een gift moet bewegen.

GEVOELEN

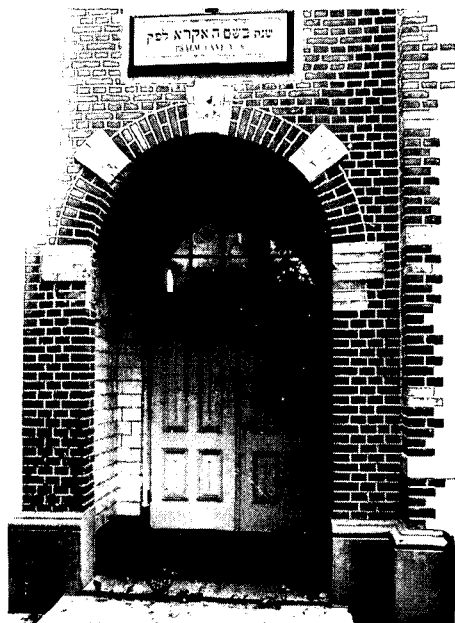
De acties zijn ontketend door de Winterswijkse Raad van Kerken, die in 1977 ook al het initiatief nam voor de restauratieplannen. 'De band van de Kerk met Israël is van een geheel eigensoortig gehalte. Daarbij spelen nog andere gevoelens mee dan alleen die van sympathie' zegt ds. A. N. Doornheim, hervormd predikant en voorzitter van het actiecomité. De actievoerders weten zich gesteund door een aanbevelings-comité met tal van klinkende namen, onder wie Gelders commissaris der Koningin mr. W. J. Geertsema, dr. D. Dolman (voorzitter Tweede Kamer) en de burgemeesters van een groot aantal gemeenten uit de Oostgelderse regio. Naast de kerken in Winterswijk en omgeving is ook het Humanistisch Verbond in dit comité vertegenwoordigd.

Inmiddels is de eerste grote gift binnen: f 24.000 van het comité Zomerzegels (in de vorm van een garantie-subsidie). Als het met collectes en andere giften ook meezit kan misschien nog dit jaar met de restauratie worden begonnen. De werkzaamheden zullen, naar verwachting, 6 maanden duren.

Rob Lureman

P.S.: *) Voor een financiële bijdrage aan de restauratie/renovatie van de Winterswijkse synagoge zijn twee bankrekeningnummers geopend. Bij de Bondsspaarbank Winterswijk (postgiro: 886276) rekeningnr.: 92.20.75.395. Bij de Rabobank, Winterswijk (postgiro: 827917), rekeningnr.: 37.12.74.990. In beide gevallen vermelden 'renovatie synagoge'.

*) Als meer geld binnenkomt dan strikt nodig is, zal dat worden besteed aan verbetering van de vloer en reparatie van het smeedijzeren hek rondom de synagoge.

Ingangsportaal met gedenksteen. De Hebreeuwse letters van de psalmtekst hebben de getalswaarde (5)649 van het inwijdingsjaar (1889)

nagoge-complex is 'samengeperst' op een tweetal percelen, die (in omtrekkende beweging) aan de straatkant nauwelijks honderd wandelpassen tellen.

LAATSTE RESTAURATIEFASE

De acties, waarover eerder is gesproken, betreffen de tweede en laatste restauratie-fase voor dit complex. De eerste fase van dit plan - restauratie buitenzijde plus badhuis - is inmiddels voltooid. De kosten (f 280.000,-) zijn gedragen door Rijk, provincie Gelderland, gemeente Winterswijk en de Stichting Oude Gelderse Kerken, die (om bij synagogen te blijven) in Zutphen bijvoorbeeld actief is voor herstel en hergebruik van een onder-

Monumentale boerderij bij Sexbierum met sloop bedreigd

In 1977 vroeg de gemeente Barradeel, een plattelandsgemeente in het noordwesten van Friesland, een vergunning van de minister van CRM om de boerderij aan de Frenstjertdijk 1 te Sexbierum te mogen slopen. Dit met de bedoeling om het terrein vervolgens te kunnen inrichten tot kaatsveld als uitbreiding van het nabij gelegen sportcomplex. CRM heeft de vergunning overeenkomstig ook het advies van de provincie toen geweigerd. Dit werd onder meer verantwoord met: 'Hoewel de algemene toestand minder goed is, zou het te betreuren zijn dat deze qua type en ligging zeer fraaie boerderij zou verdwijnen'.

De eigenaar oefent al jaren het bedrijf niet meer uit en wil de gemeente terwille zijn,

maar is zich ook bewust dat zijn boerderij niet voor niets al sinds jaar en dag op de Rijksmonumentenlijst voorkomt. CRM heeft dit cultuurhistorische belang niet alleen onderstreept met de weigering van de sloop, maar dit ministerie heeft drie jaar geleden voor het herstel van de schuur bovendien een subsidie toegezegd van bijna 50 mille.

De boerderij is gesitueerd nabij de dorpskom van Sexbierum en ligt aan de uitvalsweg naar Franeker. Het is een boerenplaats van het kop-hals-romp-type met een dwarsgeplaatst voorhuis. Het voorhuis kreeg een schilddak met op de hoeken forse schoorstenen met borden. In het midden van de voorgevel zit de monumentale portiekingang. Ook het interieur is waardevol; de voorname vertrek-

ken ter weerszijden van de middengang bezitten neo-classicistische betimmeringen.

Hoewel er sinds de bouw in 1853 aan hals en schuur wel het een en ander is veranderd, is de oorspronkelijke inrichting in grote lijnen nog aanwezig. Zo zijn de koestallen aanwezig en zijn de paardestallen en de dorsspil te herkennen. Het rietgedekte dak ziet er niet best uit en is zeer aan vernieuwing toe. Door lekkage is het bintwerk al enigszins aangestast en het is duidelijk dat de boerderij aan een opknappbeurt toe is. Het is zonneklaar dat deze qua architectonische kwaliteit en ligging voornamelijk boereplaats zo'n herstel ten volle waard is.

Toch probeert het gemeentebestuur op aller- (vervolg op pag. 121)

Meesterwerk teruggebracht

HERENGRACHT

Bij navraag bleek het doek afkomstig uit het pand Herengracht 440. Dit pand, gebouwd omstreeks 1670 door mr. Jacob de Vogelaer, werd in 1748 op een veiling aangekocht door de toenmalige burgemeester mr. Pieter van de Poll, die het huis betrok na een grondige verbouwing. Na deze verbouwing liet hij in 1750 door Jacob de Wit het bewuste plafonddoek schilderen, evenals een deurstuk, voorstellende drie kinderen bij het water. Van het plafonddoek bestaat nog een ontwerp-tekening met de tekst: 'Blaffon geschildert voor d'Heer Burgemeester Pieter van de Pol op zijn Edl. Zael tot Amsterdam 1750' (verz. F. Lugt, Parijs). Links op het doek troont Apollo, omringd door allegorische vrouwenfiguren die hem de oogst van de seizoenen aanbieden, zoals een kruik wijn, trossen druiven, graanprodukten enz.

De hoge kunsthistorische waarde van het doek werd in de Tweede Wereldoorlog ook door de bezetters onderkend; zij transporteerden het namelijk naar Duitsland, vanwaar het na de oorlog gelukkig onbeschadigd naar de Herengracht terugkeerde.

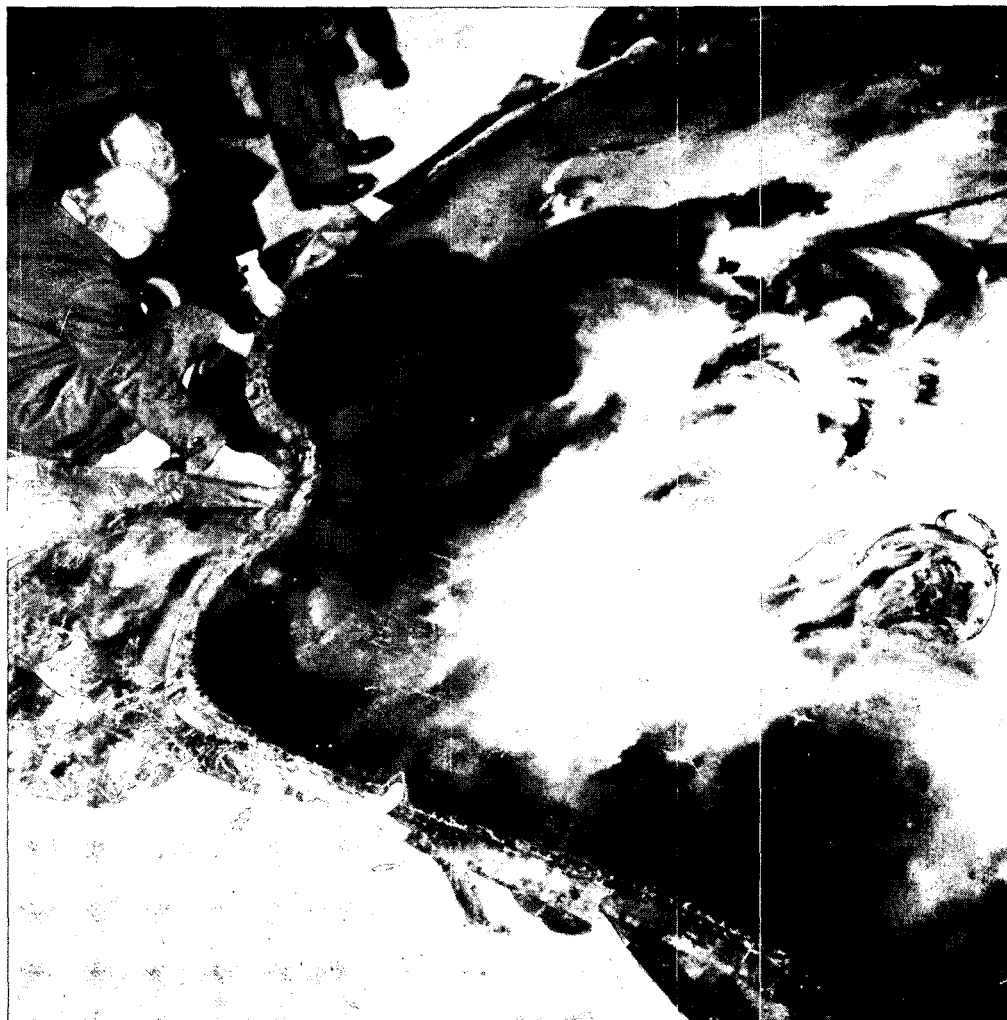
Het doek werd omstreeks 1958 weer afgenomen om te worden gerestaureerd. Bij een totale renovatie van het pand omstreeks die tijd werd de grootte van de kamer echter (12 x 7 m.) als onpraktisch ervaren. Plannen om de zaal te halveren hadden tot gevolg dat het doek 'tijdelijk' werd opgeslagen.

18-eeuws plafonddoek van Jacob de Wit voor het eerst na tientallen jaren opslag uitgerold.

Ieder hoopt, rondspeurend op een vlooiemarkt, nog eens een 'Rembrandt' op de kop te tikken. Helaas is een dergelijke ontdekking slechts voor weinigen weggelegd. Onlangs werd door de HBU, resp. ABN aan de Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel de vraag voorgelegd of een in hun bezit zijnd doekplafond te gebruiken zou zijn in één van zijn restauraties. Het doek was verpakt in een houten krat van 1 x 1 x 5 m. Toen de krat na een bijzonder spectaculair verlopen verhuizing, waarbij ramen en wanden moesten wijken, was aangeland in een pand van Stadsherstel, was de nieuwsgierigheid uiteraard groot, wat voor doek de kist nu zou bevatten.

Op vrijdag 18 februari jl. was het zover. Onder het toezien van vele belangstellenden werd het doek van 4,5 x 7,5 m. uitgerold en wie schetst ieders verbazing, toen bleek dat het doek was gesigneerd door niemand minder dan Jacob de Wit, de beste 18de-eeuwse Nederlandse schilder in de decoratieve traditie (volgens Rosenberg, Slive en Ter Kuile in 'Dutch Art en Architecture', 1966). Het doek bevat een voorstelling van Apollo en de vier seizoenen. Het verkeerde, ondanks het feit dat het reeds zo'n vijftig jaar in een kist was opgeslagen, in verrassend goede toestand.

Close-up van Apollo omringd door vrouwenfiguren.

Detail van engeltjes.
foto's: Jaap van der Veen

Toen begon het aan de reis, waarvan voorlopig het einde nog niet in zicht is. Na onderzoek door mevr. Grevenstein van het Centraal Laboratorium voor onderzoek van voorwerpen van kunst en wetenschap, kwam vast te staan dat een conserverende restauratie voorlopig voldoende is. Daarbij worden eerst de vuile en verweerde vernislagen verwijderd, waarna enige zwakke plekjes bijgewerkt zullen worden. Daarna wordt het doek van een nieuwe vernislaag voorzien.

Uit het bekende boek van A. Staring over Jacob de Wit (1695-1754) blijkt dat deze schilder in Amsterdam, behalve in het Stadhuis, verschillende grachtenpanden van fraaie plafondschilderingen heeft voorzien. Hoe de doeken werden vervaardigd, is meestal niet meer te achterhalen. Sommige doeken werden op een steiger 'aan het plafond geschilderd', andere werden wel in hetzelfde vertrek gemaakt, maar eerst op de vloer waarna ze pas na de voltooiing hun eindbestemming kregen.

Bekende voorbeelden van plafonddoeken van Jacob de Wit in Amsterdam zijn o.a. Herengracht 170 en 476, beide panden van de Vereniging Hendrick de Keyser.

Het probleem dat zich bij deze schenking van het doek van Apollo en zijn trawanten aan Stadsherstel voordoet is het feit dat deze instelling in zijn bezit geen enkel pand heeft met een zaal van dergelijke afmetingen.

Er zal naar een zinvolle bestemming voor het doek worden gezocht en liefst in een ruimte, die voor het publiek toegankelijk is.

Jaap van der Veen

(vervolg van pag. 119)

lei manieren zijn oorspronkelijke plannen door te zetten. Op de laatste dag van mei legden B. en W. de Raad voor de boerderij te kopen voor f 160.000,-. De Raad stemde hiermee in, temeer daar B. en W. als motieven aanvoerden dat de sloopvergunning wel zal komen, gezien de slechte toestand van het object, het ontbreken van financiële middelen voor een grondige restauratie en omdat het B. en W. niet duidelijk is welke bestemming er aan de boerderij gegeven moet worden na een restauratie. Gebrek aan creativiteit bij een bestuurscollege is altijd te betreuren; de uitleg van het vigerende bestemmingsplan is ronduit slordig: 'De nieuwe bestemming 'sportdoeleinden' betekent dan ook geen ingrijpende planologische wijziging', schrijven B. en W. over dit gebied dat in het bestemmingsplan nota bene opgenomen is met de bestemming agrarische doeleinden.

De gemeente Barradeel laadt met de koop van de boerderij een 'monumentale' verantwoordelijkheid op zich, want de standpunten van rijk en provincie ten aanzien van de gemeentelijke sloopplannen zijn volstrekt niet gewijzigd. Toch is het bij dit soort kwes-

ties nooit helemaal duidelijk hoe de kaarten uiteindelijk komen te liggen. Bij de aanstaande gemeentelijke herindeling wordt de gemeente Barradeel opgeheven. Velen zijn op historische gronden tegen die herindeling. In ieder geval moet voorsnog geconcludeerd worden dat de bestuurders van Barradeel met het genoemde incident historisch respect niet waard zijn. Het debat over de monumentale boerderij toont wel aan dat de decentralisatie van de monumentenzorg niet dan met de grootst mogelijke omzichtigheid

zal moeten gaan plaatsvinden. Vooral bij kleine plattelandsgemeenten liggen andersoortige, vaak ook tijdgebonden, belangen kort om de hoek bij het ontbreken van mogelijkheden om de historisch-culturele belangen vakmanschappelijk af te wegen. Een weging van alle belangen op een hoger niveau zal dan ook noodzakelijk blijven.

PK

De met sloop bedreigde boerderij in Sexbierum

